

Боднар О. А., асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0002-0152-4290

e-mail: bodnarolena1606@gmail.com

Тішечкіна К. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0003-1814-0813

e-mail: tishechkinakv@mnau.edu.ua

Іваненко Г. Ю., здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

Тарасенко В. П., здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

Управління та засоби мінімізації кредитного ризику банку

Анотація. Ринок праці змінюється під впливом глобалізаційних процесів та активного проникнення цифрових Анотація. Охарактеризовано поняття управління кредитним ризиком, а саме - уточнено зміст «кредитний ризик» та «управління кредитного ризику». Окреслено причини, які зумовлюють виникнення кредитного ризику. Узагальнено усі функції суб'єктів управління кредитного ризику, які дозволяють розкрити зміст та сутність характеристики кредитного ризику. Обґрунтовано необхідність застосування антисипативного підходу для здійснення контролю та мінімізації кредитного ризику банку, концепція якого полягає у запобіганні виникненню істотних відхилень фактичного рівня кредитного ризику від встановлених норм на основі раннього розпізнавання загроз і вироблення випереджувальних реакцій на негативні зміни.

Ключові слова: кредитний ризик; банківський ризик; методи мінімізації кредитного ризику; дефолт; антисипація; диверсифікація; лімітування; створення резервів, розподіл ризику.

Bodnar Elena, Assistant Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Tishechkina Kateryna, Candidate of Philology, Associate Professor of the Foreign Languages Department, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Ivanenko Anna, Applicant for Higher Education of Accounting and Finance Faculty, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Tarasenko Vitalii, Applicant for Higher Education of Accounting and Finance Faculty, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Control and Methods of Minimizing Credit Risk of the Bank

Introduction. The article analyzes the management of credit risk, namely, the content of "credit risk" and "credit risk management" is specified. It also outlines the reasons for the emergence of credit risk.

Purpose. The aim is to deepen the theoretical foundations, to substantiate methodological approaches and to develop practical recommendations for improving the management and minimization of credit risk in Ukrainian banks.

Results. The reasons for the emergence of credit risk are presented. The functions of credit risk management entities that summarize the content and essence of the credit risk profile are summarized. The necessity of application of antisipatitive approach for carrying out control and minimization of bank credit risk, the concept of which is to prevent significant deviations of the actual level of credit risk from the established norms based on early detection of threats and development of forward reactions to negative changes is substantiated.

Conclusions. The bank's credit risk is quantified by the non-compliance with the expectations of the numerical, spatial and temporal parameters of cash flows that the counterparty would have to send to the bank in accordance with the financial commitments, and it arises from the effect of internal and external controlled and uncontrolled factors that result in potential loss of capital and revenues. The minimization of credit risk should be understood as reducing the probability of its occurrence and the amount of possible losses. To minimize credit risk, instruments that have an impact on risk are applied and allow to distribute, localize, compensate or transfer the credit risk to the bank.

Keywords: credit risk; bank risk; methods of minimization of credit risk; default; antiseptic; diversification; limiting; accumulation of reserves; distribution of risk.

JEL Classification: G21, O31.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку банківської системи України дає підстави констатувати недостатність зусиль банків, спрямованих на здійснення ефективного контролю за виконанням умов кредитних операцій, внаслідок чого спостерігається значне зростання обсягів проблемних активів. Без відповідного реагування така тенденція може призвести до ще більшої дестабілізації банківського сектору України. У зв'язку з цим існує необхідність впровадження заходів, спрямованих на підвищення ефективності банківського контролю за кредитними операціями, що сприятиме налагодженню ефективної організації кредитного процесу і зменшенню частки неповернених кредитів. Формування дієвого механізму мінімізації кредитного ризику та контролю за ним є необхідною умовою стабільного та ефективного функціонування будь-якого банку, оскільки мінімізація кредитного ризику дає змогу не лише запобігти можливим втратам банку від кредитної діяльності, а й не допустити виникнення серйозних проблем із ліквідністю та платоспроможністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, пов'язаним з управлінням кредитного ризику банку, приділяють значну увагу: Е. Альтман, Дж. Бессіс, К. Браун, І. Джулай, В. Коваленко, К. Ларіонова, Н. Ткаченко, Р. Шевченко. Разом з тим, попри значну кількість наукових праць, в яких розглядається теоретичні, методичні, практичні аспекти управління кредитним ризиком банків, дане питання залишається не вирішеним остаточно, а деякі позиції – дискусійними. Комплексного підходу потребують дослідження шляхів мінімізації кредитного ризику банків. Зокрема, подальшого розвитку потребують рекомендації щодо встановлення та практичного застосування у процесі банківського кредитування методичних підходів, спрямованих на запобігання зростанню рівня кредитного ризику банків.

Формулювання цілей дослідження. Метою є поглиблення теоретичних засад, обґрунтування методичних підходів щодо вдосконалення управління та мінімізації кредитного ризику в банках України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженнях вітчизняних та закордонних науковців, що присвячені проблемам банківських ризиків, домінує підхід, згідно з яким кредитний ризик є одним з основних ризиків у банківській діяльності. Так, за результатами експертних оцінок, структура банківських потенційних втрат від ризиків має такий вигляд: кредитний ризик – 50%, ризик ліквідності – 25%, валютний ризик – 5%, інші види – 20% [1]. Для прикладу, такі науковці, як К. Ларіонова та О. Гаращук, стверджують, що «кредитний ризик є домінуючим елементом ієрархічної системи банківських ризиків та невід'ємною складовою сукупного банківського ризику» [2]. Ми погоджуємося з такою думкою, адже

основний дохід банку – це операції по розміщенню ресурсів, кожна з яких у той чи інший спосіб несе в собі кредитний ризик. Розмаїття праць, присвячених дослідженню сутності кредитного ризику банку й управлінню ним, засвідчує об'єктивну складність даної проблеми.

У сучасних умовах функціонування банків досліджувана проблема набуває ще більшої актуальності, про що свідчить тенденція зростання рівня проблемної заборгованості, який є наслідком реалізації кредитного ризику. Це визначає об'єктивну потребу подальшого поглиблення теоретичних і методичних засад управління кредитним ризиком банків. Слід зазначити, що у науковій літературі представлено значний спектр визначень кредитного ризику, однак єдиного підходу не існує, а тому понятійний апарат потребує докладного аналізу та уточнення.

Більшість вітчизняних науковців, зокрема І. Джулай [3], у трактуванні поняття «кредитний ризик» використовує таке визначення: кредитний ризик – це ризик неповернення у встановлений термін основного боргу та процентів за кредитом, що належать кредиторю відповідно до кредитного договору.

Таке визначення неповно розкриває сутність кредитного ризику банку, оскільки його учасниками визнаються лише кредитор та позичальник кредиту, хоча кредитний ризик може виникати не лише в кредитній діяльності.

Кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає щоразу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція – на балансі чи поза балансом.

Зокрема, кредитний ризик можливий також в інвестиційній діяльності банку при операціях з акціями, облігаціями, свопами, форвардами, ф'ючерсами, опціонами; при операціях кредитного характеру (лізинг, факторинг, форфейтинг); за наявності кореспондентських і депозитних рахунків певного банку в інших банках; при гарантійних операціях тощо.

Для розвитку методів оцінки кредитного ризику було здійснено:

- розширення обсягів банківського кредитування та зростання кількості позичальників;
- розширення спектру операцій, які пов'язані із сек'юритизацією активів, що підштовхнуло банки до розроблення ефективніших інструментів оцінки кредитних ризиків;
- поява нових складних моделей оцінки кредитного ризику, які дали змогу моделювати вплив численних факторів на дефолт позичальників [4].

Іншим досить важливим питанням під час розгляду кредитного ризику є дослідження причин його виникнення (рис. 1).

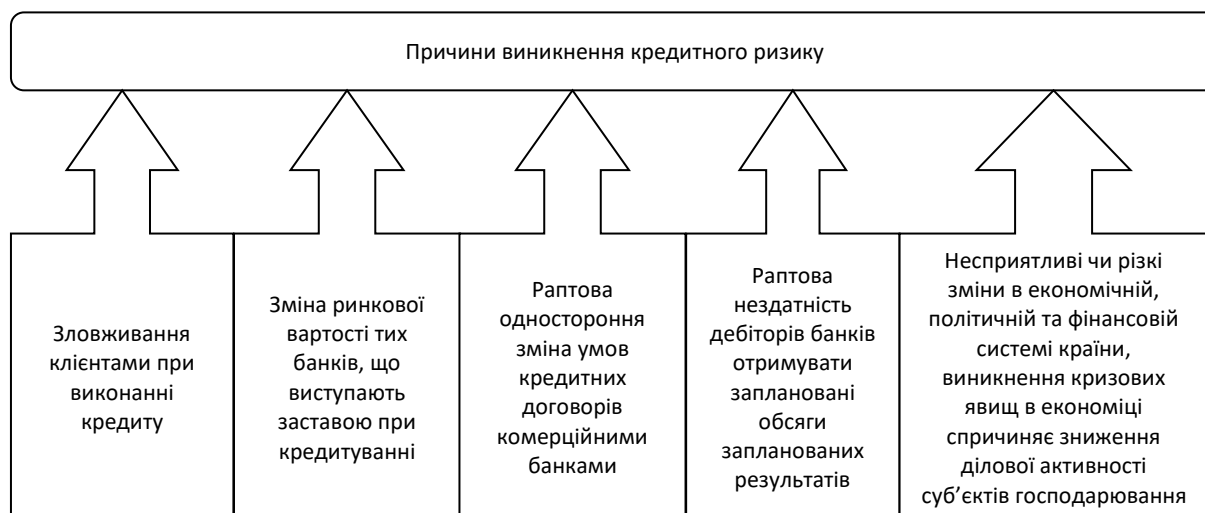

Рисунок 1 – Основні причини виникнення кредитного ризику

Джерело: побудовано авторами за даними [4]

На жаль, здебільшого раптова одностороння зміна умов кредитного договору не визнається українськими банками причиною виникнення кредитного ризику, оскільки заведено вважати, що перегляд кредитних угод передбачається в самих договорах та фактично є частиною банківського бізнесу. Проте з упевненістю можна стверджувати, що саме ця причина несе в собі

найбільшу загрозу втрати фінансової стійкості українськими банками, про що опосередковано свідчило поглиблення наслідків світової фінансово-економічної кризи.

Узагальнення усіх функцій суб'єктів управління кредитного ризику дозволяє розкрити зміст та сутнісні характеристики кредитного ризику (рис. 2).

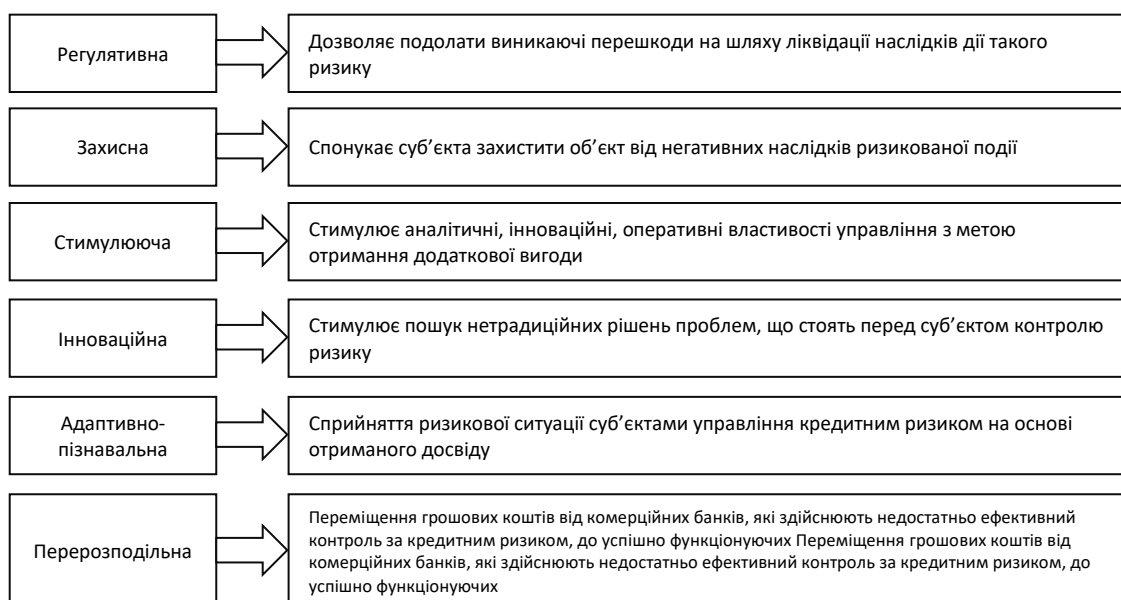

Рисунок 2 – Функції суб'єктів управління кредитного ризику

Джерело: складено авторами

В основі кредитного ризику лежить імовірна природа ризикової діяльності та невизначеність ситуації при її здійсненні. В процесі руху позичкової вартості реалізація кредитного ризику може відбутися

або не відбутися, що залежить від об'єктивних та суб'єктивних аспектів ризику.

Кредитний ризик банку виникає при здійсненні активних операцій, що пов'язані із розміщенням

власних чи залучених банком коштів шляхом їх надання в тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов. Формальними ознаками реалізації кредитного ризику є: у вузькому розумінні – дефолт позичальника; у розширеному – порушення будь-яких умов угоди. Дія кредитного ризику проявляється у зміні числових, просторових та часових характеристик грошових потоків банку. Носієм кредитного ризику є сторона контракту про фінансовий інструмент, що не зможе виконати зобов'язання і це буде причиною виникнення в іншій стороні несприятливих наслідків. Також фінансовими наслідками реалізації кредитного ризику можуть бути фінансові втрати, втрачена вигода та отримання доходу [2].

Зауважимо, що кредитному ризику притаманна динамічність, тобто варіабельність рівня, що означає, що рівень кредитного ризику не є незмінним. Перш за все, він суттєво варіює в часі, тобто залежить від тривалості здійснення фінансової операції, тому що фактор часу самостійно впливає на рівень даного ризику. Крім того, показник рівня кредитного ризику значно варіює під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів, оскільки як банк, так і його клієнт, здійснюють свою діяльність в економічному, соціальному, політичному динамічному середовищі.

Розробка універсальних рішень або моделей, які б дозволяли банкам практично без ризику отримувати прибутки від надання кредитних послуг, є нездійсненним завданням, але прагнення до мінімізації ризику певним чином може бути реалізоване через дослідження, спрямовані на підвищення ефективності способів та методів його мінімізації. Попри численні дослідження, що присвячені мінімізації кредитного ризику, визначення сутності цього поняття залишається логічно незавершеним.

Способи мінімізації ризиків банків – це сукупність прийомів та інструментів, що використовуються для досягнення цілей регулювання кредитних ризиків та забезпечення ефективності кредитної діяльності. Вибір засобів впливу на ризики має на меті мінімізувати можливий збиток у майбутньому. Зниження ризику передбачає зменшення розмірів можливого збитку чи імовірності настання несприятливих подій.

Для мінімізації кредитного ризику банк може здійснювати багато заходів, найоптимальніше впливаючи на ризик, адже наявні методи мінімізації кредитного ризику дозволяють розподілити, локалізувати, компенсувати чи передати кредитний ризик банку.

За сферою застосування методи, які застосовуються для зниження кредитного ризику, можна розподілити на внутрішні та зовнішні. До традиційних внутрішніх методів мінімізації кредитного ризику, які стосуються в основному внутрішньобанківського кредитного менеджменту, відносять: аналіз кредитоспроможності

позичальника, лімітування, нормування, диверсифікацію, формування резервів. Зовнішні методи мінімізації кредитного ризику позичальника свідчать про те, що банк прагне до перерозподілу ризику шляхом перекладання частини ризику на інших суб'єктів чи об'єкти правовідносин. До зовнішніх належать методи забезпечення повернення позики: гарантія, порука, застава, страхування.

Концепція антисипативного підходу для здійснення контролю та мінімізації кредитного ризику банку полягає у запобіганні виникненню істотних відхилень фактичного рівня кредитного ризику від встановлених норм на основі раннього розпізнавання загроз і вироблення випереджуючих реакцій на негативні зміни. Антисипативний підхід до здійснення контролю та мінімізації кредитного ризику банку базується на виявленні та оцінці базових слабких сигналів в межах внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування банку, що можуть призвести до змін у ризикових позиціях.

Методичний підхід до оцінки й аналізу слабких сигналів (загроз) із застосуванням антисипативного підходу до здійснення контролю та мінімізації кредитного ризику передбачає такі етапи: формування бази слабких сигналів потенційних змін у ризикових позиціях; оцінка рівня загроз зростання рівня кредитних ризиків; прогноз можливості зростання рівня кредитних ризиків. У межах сценарного аналізу здійснюється комбінація виявлених слабких сигналів (загроз) і формування на цій основі сценаріїв їх впливу на можливість зміни рівня кредитного ризику банку. Сформовані сценарії (оптимістичний, нейтральний, песимістичний) розкривають ймовірні траєкторії розвитку слабого сигналу до відповідних потенційних явищ та містять перелік адекватних їм заходів щодо випередження можливого зростання кредитного ризику банку [5].

Рівень кредитного ризику банку безпосередньо залежить від оцінювання кредитоспроможності кожного окремого позичальника, а отже його мінімізація залежить від ефективної системи збору, обробки, зберігання та аналізу інформації про позичальників в умовах дедалі більших інформаційних потреб і ринкової кон'юнктури. Запропоновані методичні положення щодо формування системи інформаційного забезпечення контролю та мінімізації кредитного ризику банків на макrorівні, зокрема у розрізі суб'єктів системи інформаційного забезпечення, враховують схеми їхньої взаємодії, параметри, які характеризують інформаційне забезпечення.

Ефективність контролю кредитного ризику та його мінімізація мають ґрунтуватись на реалізації принципу антисипації, що передбачає прогноз розвитку змін у ризикових позиціях на ранніх стадіях їх виникнення та оцінку найбільш ймовірних шляхів їхнього розвитку, а також розробку випереджаючих реакцій на негативні зміни. Рівень ефективності антисипативного підходу

до здійснення контролю та мінімізації кредитного ризику банку залежить від методичного забезпечення цього процесу та його структурно-елементного наповнення, що зумовлює необхідність застосування системного підходу до антисипативного управління. Запропонована концепція формування та використання антисипативного підходу до здійснення контролю та мінімізації кредитного ризику банку розкриває особливості функціонування та взаємодії його структурних елементів (функцій, методів, управлінських рішень, комунікацій, керуючої та керованої підсистем) для досягнення антисипативних цілей.

Варто зазначити, що одним із найефективніших методів протидії можливому впливу кредитних ризиків є створення резервів під проблемну заборгованість. Однак цей метод є доволі непопулярним, оскільки фінансові ресурси, що можуть бути використані банками для нарощування обсягів активних операцій, перебувають у вигляді резервів і, відповідно, не приносять прибутку. Створення резерву для відшкодування можливих утрат за кредитними операціями банків як метод управління кредитним ризиком полягає в акумуляції частини коштів, які надалі використовуються для компенсації неповернених кредитів. З одного боку, резерв під кредитні ризики служить захистом вкладників, кредиторів та акціонерів банку, а з іншого – резерви

підвищують надійність і стабільність банківської системи у цілому.

Найбільший вплив на ступінь кредитного ризику становлять фактори кредитоспроможності клієнта, а також ті зміни, які зачіпають кон'юнктуру ринків, на яких діє позичальник [7; 8]. Разом з тим вдосконалення методик оцінки кредитного ризику з урахуванням банківського рейтингу дозволяє банкам розробити власну систему підтримки управлінських рішень з надання позичок і забезпечує заданий рівень якості кредитного портфеля банку.

Висновки. Отже, на нашу думку, для розв'язання проблеми управління кредитним ризиком необхідні теоретичні розробки у цій галузі та практичні навички працівників банку з аналізу та мінімізації можливих витрат, пов'язаних із кредитною діяльністю, відмова банків від швидких кредитів, застосування більш прозорих й ефективних методик перевірки платоспроможності та кредитоспроможності позичальників. Також необхідно переймати досвід іноземних банків щодо управління кредитними ризиками. Таким чином, кредитні ризики несуть у собі найбільшу небезпеку для банків у контексті забезпечення та збереження їх фінансової стійкості, тому впровадження нових, більш ефективних методів оцінки, управління, а отже, попередження кредитних ризиків має стати пріоритетним напрямом розвитку банківської системи України.

Література:

1. Азаренкова Г. М., Беленкова О. О. Рейтингове оцінювання як метод визначення кредитоспроможності позичальників банку. *Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ)*. 2011. №1 (10). С. 219-223.
2. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : монографія. К. : КНТЕУ. 2009. С. 754.
3. Джулай І. А. Щодо оцінки ризиків і механізмів їх зниження в комерційних банках *Вісник Кіровоградського національного технічного університету. Сер. Економіка*. Вип. 12. Ч. 1. С. 370. URL: http://www.kntu.kr.ua/doc/zbir_12.pdf#page=224 (дата звернення: 10.04.2019).
4. Ларіонова К. Л., Гаращук О. М. Теоретичні засади дослідження поняття та сутності кредитних ризиків банківської діяльності. № 4 (16). Т. 1. 2009. С. 74-85.
5. Шевченко Р. І. Кредитування і контроль: навчально-методичний посібник. *Міністерство освіти і науки України*. КНЕУ. 2012. С. 183.
6. Штефан Л. Б. Проблеми управління кредитним ризиком в комерційних банках України. *Ефективна економіка*. 2015. № 3 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3904> (дата звернення: 10.04.2019).
7. Sirenko N., Baryshevskaya I., Poltorak A., Shyshpanova N. State and tendencies of intergovernmental regulation in Ukraine in conditions of fiscal decentralization. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. Vol. 2. no. 25 (2018). pp.157-164. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i25.136489>.
8. Полторак А. С., Тимошенко Ю. С. Ефективне управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки України. *Агросвіт*. 2015. № 1. С. 34-39.

References:

1. Azarenkova, G. M. & Belenkova, O. O. (2011). *Rating estimation as a method of determination of bank lenders' solvency*. Kyiv: University of Banking of the National Bank of Ukraine,1 (10), 219-223 [in Ukr.].
2. Baranovsky, O. I. (2009). Financial crises: preconditions, consequences and ways of prevention. *Monograph*. K.: KNTEU [in Ukr.].
3. Dzhulay, I. A. On the assessment of risks and mechanisms for their reduction in commercial banks. Kirovohrad: Kirovohrad National Technical University. *Sir Economy*, 12(1), 370. Retrieved from: http://www.kntu.kr.ua/doc/zbir_12.pdf#page=224 [in Ukr.].
4. Larionova, K. L. & Garashchuk, O. M. (2009). Theoretical principles of research of the concept and essence of credit risks of banking activity, 4 (16), 74-85.
5. Shevchenk, R. I. (2012). Lending and control: a teaching manual. Ministry of Education and Science of Ukraine. KNEU, 183.
6. Stefan, L. B. (2015). Problems of Credit Risk Management in Commercial Banks of Ukraine. *Effective economy*, 3. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3904> [in Ukr.].

7. Sirenko, N., Baryshevskaya, I., Poltorak, A. & Shyshpanova, N. (2018). State and tendencies of intergovernmental regulation in Ukraine in conditions of fiscal decentralization. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2(25), 157-164. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i25.136489>.
  8. Poltorak, A. S. & Timoshenko, Yu. S. (2015). Effective management of financial risks in the system of economic security of Ukraine. *Ahrosvit*, 1, 34-39.
-

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License